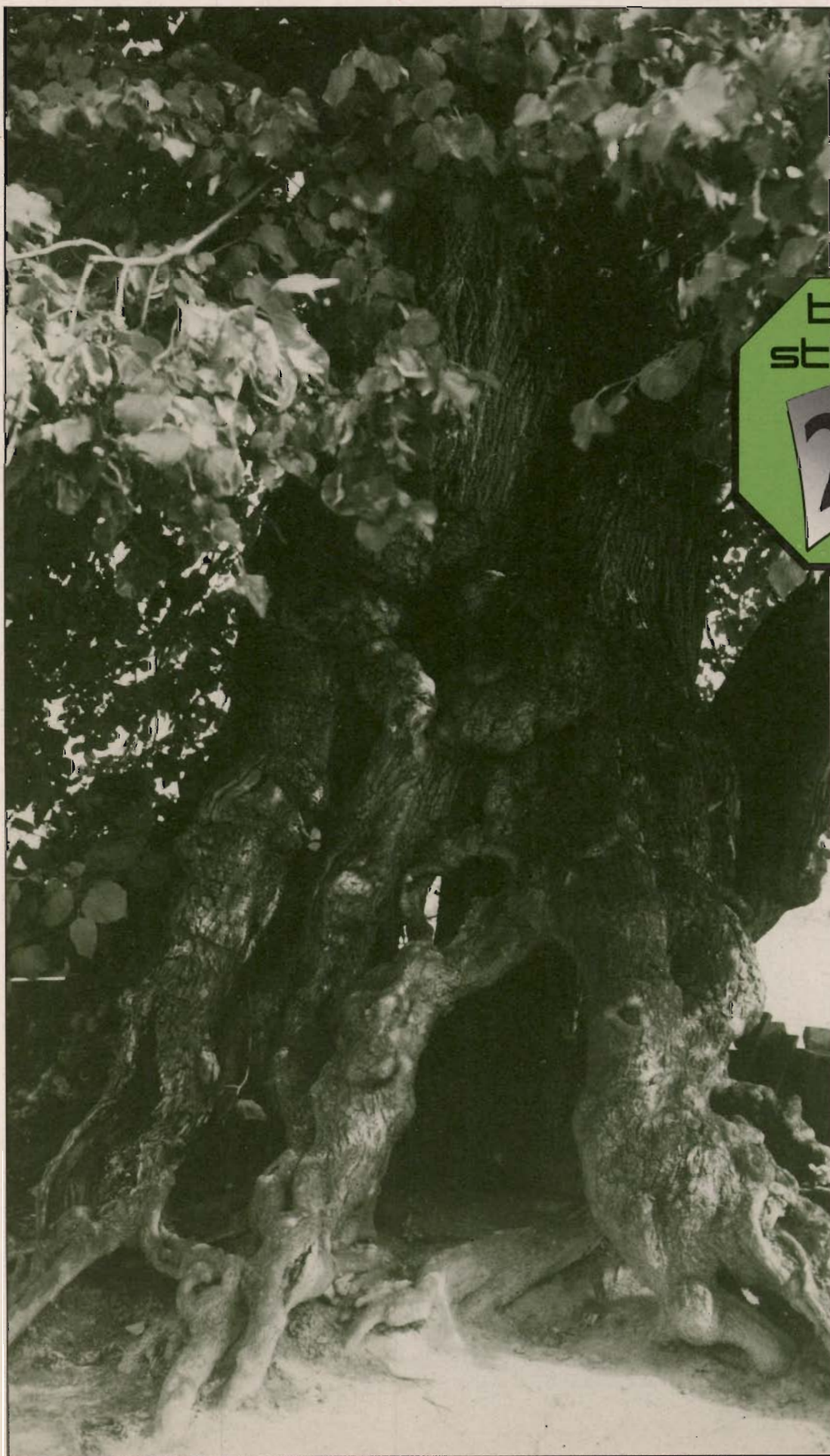

bomen | nieuws

4

juli/augustus 1990

Een uitgave van de
bomenstichting

Te St.-Martens-Leerne in Vlaanderen (België) staat deze imposante linde. De boom werd vermoedelijk aangeplant tussen 1776 en 1800. Door de plaatselijke bevolking wordt hij 'de grote linde' of 'de Gheraersboom' genoemd. De linde heeft een korte stam, waarop zich een asymmetrische kroon heeft gevormd. De omtrek is 5,45 meter. Op bladzijde 74 e.v. in het artikel 'Merkwaardige bomen in Vlaanderen' kunt u meer over de bomen in dit landsdeel lezen.

De Halmen 10
7383 BG Voorst
Telefoon 05758 - 1588

VAN DAM

BOOMVERZORGING

SNOEIEN MET HOOGWERKER OF KLIMTECHNIEK /
BOOMCHIRURGIE/GROEISTOORNISSEN/AFBOUW- EN
VELLING VAN BOMEN/ADVIES EN INVENTARISATIE

Adverteren
in het

bomen nieuws

Vraag vrijblijvend het tarievenoverzicht bij de
Bomenstichting, 030 - 33 13 28

BOOMVERZORGING

GEWOON JE WERK DOEN,
AL MEER DAN 30 JAAR.

LANDSCHAPSWERK HEYMAN

8330 AB Steenwijk - Postbus 61 - Telefoon 05210 - 14105
7670 AD Vriezenveen - Postbus 162 - Telefoon 05499-61020

**SACHS
DOLMAR**

EXTRA KLASSE!

*De professionals van
Sachs-Dolmar*

- meer dan 60 jaar ervaring met kettingzagen
- gunstige vermogens/
gewichtsverhouding
- betrouwbare veiligheids-
voorzieningen
- milieuvriendelijk in gebruik
- beproefde kwaliteit

SACHS DOLMAR: stukken beter!

machines voor bos,
tuin en park

Handelstraat 25
Postbus 75
6850 AB Huissen/Holland
Tel. 085 - 262923
Fax. 085 - 251316
Telex 45755

VERNIEUWD VERBETERD
GOEDKOPER

PLANT MULCH-DISC

HOUDEN UW JONGE AANPLANT ONKRUIDVRIJ

- doeltreffend
- kostenbesparend
- uit 100 % recyclingmateriaal
- eenvoudig te gebruiken
- milieuvriendelijk
- gebruiksduur ca. 3 jaar
- levering in div. vormen en maten mogelijk

Kleistra int.

Postbus 126, NL 6860 AC Oosterbeek.

Tel. (08308) 2 19 71. Fax: 2 15 52.

Husqvarna 39R

De Husqvarna 39 R is een allround taludmaaier, bekend
om zijn veelzijdigheid.

Met de Husqvarna 39 R kunt u veel kanten uit.

Met een zaagblad zaagt u opgaand hout en struikgewas.

Met een speciaal maaiblad maait u onkruid en stug gras.

En met de nylandraad maaikop maait u gras op moeilijke
bereikbare plaatsen.

De 39 R is voorzien
van een verstelbare
stuurboom, comforta-
bel en verstelbaar
draagstel en een on-
derhoudsvrije elektro-
nische ontsteking. De
Husqvarna 39 R is de
leider onder de talud-
maaiers.

Nu tijdelijk* met
f 250,- inruilkorting
Prijzen zijn incl.
18½ % B.T.W.

Geldig t/m 31 december 1990.
Meer weten? Stuur onderstaande
bon in voor meer informatie.

Gaarne ontvang ik van u meer informatie over de Husqvarna bos- en
taludmaaiers.

Husqvarna Bos & Tuin, Postbus 188, 1110 BD Diemen.

Naam:

adres:

Postcode/plaats:

In dit nummer....

72

Korstmossen op bomen, terug van weggeweest

Korstmossen dienen als graadmeter voor schone lucht. Ze worden in toenemende mate op boomschors en muren waargenomen, maar is de kwaliteit van de lucht wel zoveel verbeterd? Arjan de Bakker ging hier nader op in.

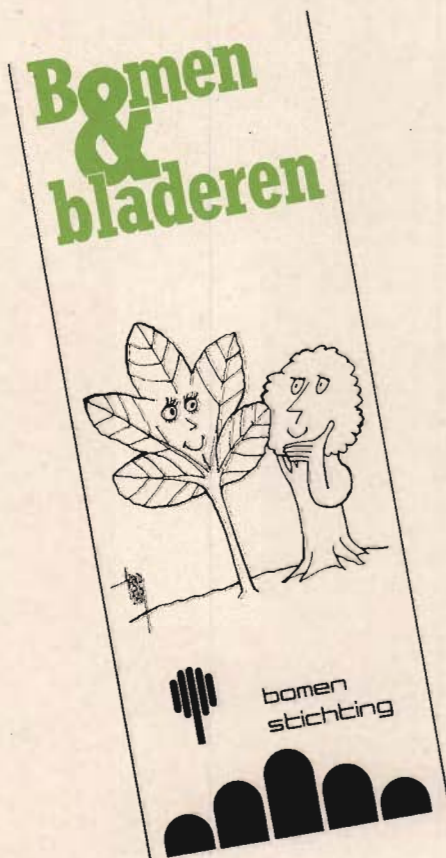

foto: Rijksinstituut voor Natuurbeheer

81

Zorg voor ons bos

Van donderdag 27 tot en met zaterdag 29 september vindt een grote manifestatie op het gebied van bosbouw en groenvoorziening plaats. Donateurs van de Bomenstichting ontvangen reductie op de toegangsprijs.

Bijlage

Bomen & Bladeren.

Bomen laten hun bladeren wel vallen, maar willen er beslist niet van af. Jaarlijks verdwijnen vele kilo's (boom)blad in de vuilnisbak en gaan vervolgens in rook op. Met het najaar voor de deur geven we een overzicht wat er met afgefallen blad in de natuur wordt gedaan en geven we u aanwijzingen hoe u er een handje bij kunt helpen.

Extra exemplaren zijn te bestellen door f2,50 (inkl.porto) over te maken op Postbank-rekening 2108755 van de Bomenstichting te Utrecht, onder vermelding van 'Bomen en Bladeren'. Bij grotere afname geldt een reductie op de stuksprijs.

Bomenieuws
nummer 4/1990

Een uitgave van de
Bomenstichting te
Utrecht

Eindredactie, productie
en vormgeving:
Frank Moens

Redactie:
J.W.G. Pfeiffer (voorzitter)
M.ten Cate-van Elstrand
J.J. Cornijs
A.A. de Veer

Redactieadres:
Bomenstichting
Donkerstraat 17
3511 KB UTRECHT
(030) 33 13 28

Druk:
Van den Berg's
Drukkerij BV - Maarn

Versijnt 6 x per jaar,
voor donateurs gratis,
abbonementen f 30,- per
jaar

ISSN 0166-784 X

Overname van artikelen
en berichten na overleg
met de redactie.

En verder in dit nummer:

Merkwaardige bomen in Vlaanderen	74	Boekbesprekingen	80
Waardevolle oude bomen (31)	78	Stadsbomen vademecum	81
De Ginkgo, een bijzondere boomsoort	79	Agenda	82

Korstmossen op bomen, terug van weggeweest

'Het land is de afgelopen jaren schoner geworden. Dat geldt met name lucht en water.' Deze passage uit de troonrede van 1988 heeft voor heel wat opschudding gezorgd. Toch zijn er wel degelijk hoopvolle signalen dat de natuur zich kan herstellen als de milieuverontreiniging wordt aangepakt. Eén van die signalen is afkomstig van epifytische (=op bomen groeiende) korstmossen die tot 1970 sterk achteruit zijn gegaan, maar nu in hoog tempo het verloren terrein heroveren.

*Physcia caesia, een nitrofytische soort op eik
tekening:
Humphrey Bennett*

Epifytische korstmossen staan al meer dan 100 jaar bekend als indicatoren voor de luchtkwaliteit. Het was Nylander die als eerste opmerkte dat in de stad Parijs, waar de lucht sterk verontreinigd was, veel minder korstmossen op de bomen groeiden dan in de 'schone' omgeving. Als we willen weten hoe de toestand een eeuw geleden in Nederland was, moeten we een kijkje nemen in het Rijksherbarium. De collectie bevat tientallen soorten die sinds 1900 nooit meer gevonden zijn en is waarschijnlijk niet eens volledig! Rond 1950 is de Nederlandse situatie voor het eerst systematisch onderzocht (Barkman, 1958). Tussen 1970 en 1973 heeft de Werkgroep Herkartering Epifytenwoestijnen in Nederland (WHEN) het hele land nogmaals geïnventariseerd (De Wit, 1976). Met name Zuid-Nederland bleek zeer arm aan korstmossen te zijn; in de noordelijke provincies was de toestand aanzienlijk beter. Als we deze gegevens overzien, moeten we vaststellen dat tot ongeveer 1970 de rijkdom aan korstmossen sterk verminderd is. Van de 665 soorten die ooit in ons land zijn gevonden, zijn er 103 (15%) sinds 1970 niet meer aangetroffen (Brand, e.a., 1988). De groep die op boomschors leeft, heeft sterker te lijden gehad dan andere: 57 van de 221 (26%) zijn niet meer te vinden. Hiertoe behoren onder ande-

re enkele soorten baardmos (*Usnea*) en beide soorten longmos (*Lobaria*).

De achteruitgang van korstmossen wordt meestal toegeschreven aan toename van de concentratie zwaveldioxide (SO_2) in de lucht. Dit gas ontstaat bij verbranding van kolen en olie waar zwavel in zit. Hoewel de SO_2 -concentratie voor 1965 nog niet regelmatig werd gemeten, mogen we aannemen, dat de concentratie ongeveer gelijke tred heeft gehouden met het toenemende verbruik van fossiele brandstoffen. Sinds het eind van de jaren zestig is de gemiddelde zwaveldioxideconcentratie in ons land sterk gedaald, onder andere dank zij het ontzwavelen van kolen en olie en de omschakeling op aardgas.

Dit leidde tot de vraag of korstmossen teruggekeerd waren, nu de luchtkwaliteit verbeterd was. Bij onderzoek in Utrecht en Zuid-Holland bleek dit inderdaad het geval te zijn (van der Knaap, 1984, de Bakker et al., 1987). Sinds 1986 maakt het korstmossenonderzoek deel uit van het Landelijk Meetnet Luchtkwaliteit van het RIVM, zodat de ontwikkelingen nauwkeurig gevolgd kunnen worden. Elk jaar worden acht gebieden, verdeeld over het hele land, bemonsterd. Bovendien worden jaarlijks 150 proefvlakken of permanente kwadraten (pq's) gefotografeerd, waarbij ook de bomen er omheen onderzocht worden.

Voor veel soorten blijkt de lucht inmiddels zo schoon te zijn, dat ze weer kunnen groeien op plaatsen waar ze jarenlang ontbraken. Echte 'epifytenwoestijnen', gebieden waar geen enkel mos of korstmos op de bomen groeit, komen in ons land niet meer voor. Op bomen bij de pq's neemt het aantal soorten gestaag toe (fig. 1). Het verschil in soortenrijkdom tussen het zuiden en het noorden van het land bestaat nog steeds; Texel adverteert niet ten onrecht als 'het eiland met de schone lucht'. In Drenthe en Noord-Holland zijn soorten gevonden die in deze eeuw niet meer in Nederland waren verzameld, zoals *Cyphelium inquinans*. De soort *Sphinctrina anglica* was zelfs nooit eerder in Nederland gevonden.

Men kan de epifytische korstmossen grofweg in drie groepen verdelen op grond van hun voorkeur voor zuurgraad en voedselrijkdom van de schors waar ze op groeien.

Nitrofytische soorten groeien het best op neutrale tot zwak basische schors, die een hoog gehalte aan mineralen heeft. Tot deze groep behoren onder andere de opvallend oranjegele soorten van de geslachten *Candelariella* en *Xanthoria*. Ze horen van nature thuis op iepen, linden, populieren en wilgen.

Acidofytische soorten, zoals *Evernia* en *Hypogymnia*, hebben juist een voorkeur voor zure, minnaraalarme schors. Zij horen op eiken, beuken, berken en naaldbomen te groeien.

Indifferenten soorten vertonen geen duidelijk voorkeur. Deze groepen blijken niet in dezelfde mate van de veranderde omstandigheden te profiteren. De nitrofytische of 'stikstofminnende' soorten zijn namelijk sterker toegenomen dan de acidofytische of 'zuurminnende'. De verklaring hiervan is vermoedelijk dat door neerslag van het basische ammoniak op bomen, de schors minder zuur wordt (de Bakker & van Dobben, 1988). Pas na omzetting in salpeterzuur door bacteriën in de bodem draagt ammoniak bij tot de (bodem-)verzuring. In gebieden met een hoge ammoniakke-

missie, met name de Peel en de Achterhoek, worden nitrofytische soorten als *Physcia adscendens* regelmatig aangetroffen op eiken, waar ze eigenlijk niet thuis horen (fig.2.1). In gebieden waar de SO₂-concentratie nog steeds hoog is, komt de acidofytische soort *Lecanora conizaeoides* veel voor op populieren, waarvan de schors verzuurd is (fig.2.2). De huidige situatie is dus nog verre van normaal. Ondanks 100 jaar onder-

er zelfs nog nooit van gehoord. Ze spelen geen sleutelrol in bepaalde oecosystemen. Men kan ze niet gebruiken om de gezondheidstoestand van bijvoorbeeld bossen te bepalen. Men kan er ook niet onmiddellijk uit afleiden hoe hoog de SO₂-concentratie op een zekere plaats is; ze kunnen niet concurreren met meetapparatuur die de concentratie elk half uur exact bepaalt! Wat dan wel? Volgens mij geven ze ons een dui-

Ramalina farinacea, een struikvormige soort met een voorkeur voor (oude) iepen. Geen voorkeur voor zure of stikstofrijke schors.

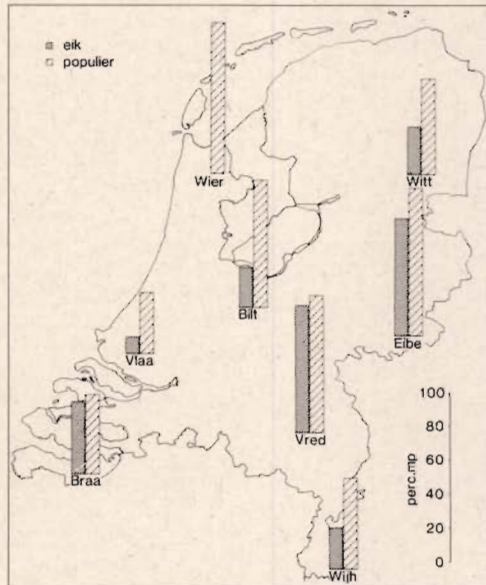

Fig. 2.1 *Physcia adscendens*

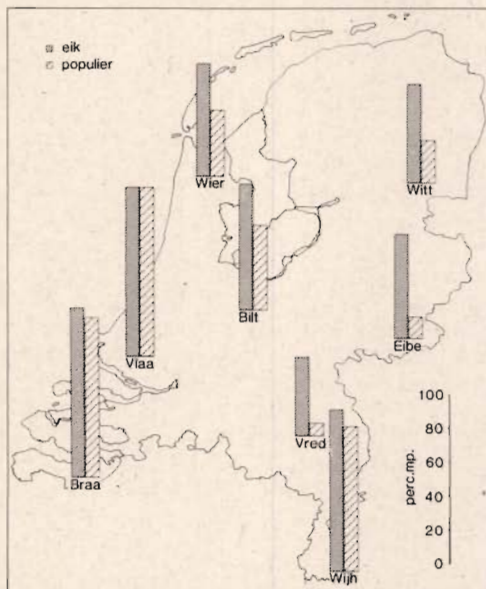

Fig. 2.2 *Lecanora conizaeoides*

zoek is de vraag, voor welke stof korstmossen nu eigenlijk gevoelig zijn, nog steeds niet definitief beantwoord. Laboratoriumexperimenten hebben wel het negatieve effect van zwaveldioxide aangetoond, maar de resultaten komen niet exact overeen met de werkelijke situatie. Waarschijnlijk spelen vele factoren een rol, zoals de zuurgraad en samenstelling van de schors, de vochtigheidsgraad van de korstmossen en de gezamenlijke inwerking van verschillende gassen. In ieder geval staat vast, dat de achteruitgang van de korstmosflora samenvalt met stijging en het herstel met daling van de SO₂-concentratie. De concentraties ozon en stikstofoxiden zijn sinds 1970 nauwelijks gedaald, zoals bij de recente smogperiodes weer eens gebleken is. Men kan zich afvragen of het terecht is, dat er zoveel aandacht aan korstmossen wordt besteed. Weinig mensen kennen ze; de meesten hebben

delijke boodschap. Vijftien jaar geleden zeiden ze ons, dat toenemende luchtverontreiniging voor bepaalde planten funest kan zijn.

Indien we toen goed geluisterd hadden, zou de 'Grote Bossterfte' wellicht nog afgewend hebben kunnen worden. Nu leert het - gedeeltelijke - herstel van de korstmosflora ons, dat we niet moeten vervallen in doemdenken, omdat milieumaatregelen na enige tijd wel degelijk vruchten blijken af te werpen. Dit moet voor ons een stimulans zijn om vol overtuiging aan de sanering van het milieu te werken, zodat de natuur haar rechtmatige plaats kan hernemen.

Naschrift

Het RIN-onderzoek is bedoeld om een vergelijking te maken tussen de situatie in 1970 (en eerder) en nu. Bij voorkeur worden bomen bemonsterd, die in het verleden ook al bekeken zijn. Het behoud van monumentale bomen is voor dit onderzoek dan ook van groot belang. De iepeziekte betekent voor een aantal soorten dat ze hun favoriete boomsoort zien verdwijnen. De massale aanplant van populierenrassen met een gladde schors biedt geen uitkomst, aangezien hier slecht zeer weinig soorten op blijken te kunnen groeien.

Om tot een landelijk beeld van de luchtkwaliteit te komen, moeten we ons beperken tot bomen die in het hele land langs wegen worden aangeplant. Eiken en populieren voldoen hieraan; alle overige boomsoorten worden slechts plaatselijk veel aangeplant. Voor ons onderzoek zou het wenselijk zijn om meer populieren op de zandgronden en meer eiken op de (droge delen van) klei- en veengronden aan te planten, overigens zonder het karakter van het landschap aan te tasten. Dit zou het bovendien voor de korstmossen gemakkelijker maken zich van het ene gebied (bijvoorbeeld de duinen) naar het andere (bijvoorbeeld de hoge zandgronden) uit te breiden. Het herstel van de korstmosflora kan dan - mits de luchtkwaliteit het toelaat - nog sneller verlopen.

Arjan de Bakker,
Rijksinstituut voor Natuurbeheer.

Literatuur

- A. J. de Bakker, H. F. van Dobben, W. J. ter Keurs en E. Meelis (1987). Terugkeer van epifytische korstmossen in Zuid-Holland. Landschap 1987 (1): 4-18.
- A. J. de Bakker, (in prep.). Monitoring van epifytische korstmossen in 1988. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.
- A. J. de Bakker, H. F. van Dobben (1988). Effecten van ammoniakemissie op epifytische korstmossen: een correlatief onderzoek in de Peel. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum. RIN-rapport 88/35.
- J. J. Barkman (1958). Phytosociology and Ecology of Cryptogamic Epiphytes. Van Gorcum & Company, Assen.
- A. M. Brand, A. Aptroot, A. J. de Bakker en H. F. van Dobben (1988). Standaardlijst van de Nederlandse korstmossen. KNNV nr. 188.
- W. O. van der Knaap (1984). Inventarisatie van epifytische lichenen en mossen in de provincie Utrecht in 1984. Prov. Watersstaat Utrecht, afd. Ecologie, Utrecht. Rapport nr. 66.
- Nijlander (1866). Les Lichens du Jardin du Luxembourg. Bull. Soc. Bot. de France: 364-371.
- T. de Wit (1976). Epiphytic Lichens and Air pollution in the Netherlands. Cramer, Vaduz. Bibl. Lichenol. 5.

Dit artikel verscheen eerder in 'Natura' - maandblad van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging 86e jaargang no. 7 (1989)

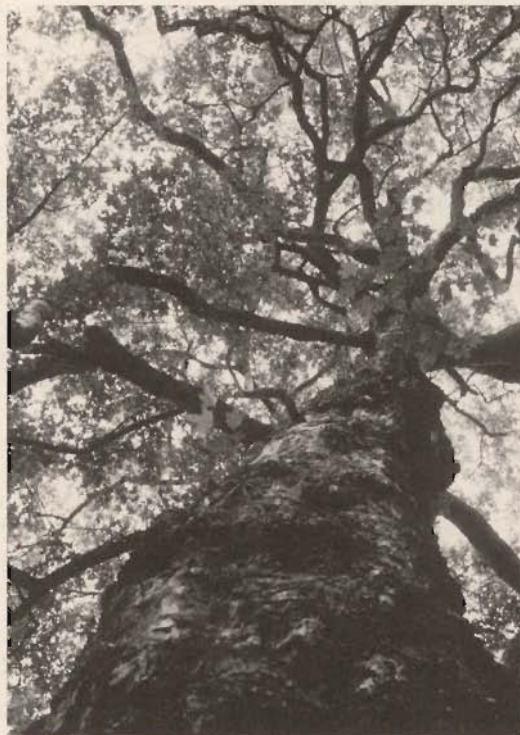
Merkwaardige bomen in Vlaanderen

Wandeling doorheen Vlaanderen's bomenpatrimonium

Inleiding

De belangstelling voor de natuur in het algemeen en voor bomen in het bijzonder is geen fenomeen van deze tijd. Doorheen de geschiedenis van de mensheid kan steeds een zekere bewondering, nu eens latent, dan eens sterk uitgesproken, voor het groen worden waargenomen. Voornamelijk in periodes dat de mens zich bedreigd gaat voelen

Langsheen de Ring rond Brussel, ver weggedoken in het domein 'Drie Fontein' te Vilvoorde staat deze indrukwekkende Plataan. De omtrek van de stam is bijna 4 meter en de diameter van maar liefst 32 meter overtreft de hoogte met ruim 5 meter.

in het milieu waarin hij zich voortbeweegt ziet men een levendige interesse ontstaan voor dat milieu. Het is duidelijk dat we nu weer een dergelijke periode beleven. Een deel van de interesse gaat daarbij uit naar de soms eeuwenoude bomen die gerust het predikaat natuurmonument kunnen krijgen. Net zoals in de ons omringende landen is ook in ons land ingespeeld op de levendige interesse en is de Dienst Groen, Waters en Bossen overgegaan tot het instellen van een databank met alle gegevens inzake de merkwaardige bomen in Vlaanderen. Deze actie resulteerde in eerste instantie in het samenstellen van het boek 'Merkwaardige Bomen in Vlaanderen' dat begin 1989 is verschenen. Dit artikel wil ingaan op een aantal vragen.

Vooreerst wordt nagegaan welke rol de boom in het algemeen heeft gespeeld in de geschiedenis van de mensheid. Vervolgens wordt ingegaan op de werken die omtrent de merkwaardige bomen in ons land reeds zijn verschenen. Daarbij wordt ingegaan op de vraag welke criteria worden aangehouden bij het bepalen of een boom al dan niet merkwaardig is.

Een volgend hoofdstuk handelt konkreet over de recente uitgave 'Merkwaardige Bomen in Vlaanderen'. Welke werkwijze werd gehanteerd bij het verzamelen van de gegevens? Hoe werden de gegevens opgeslagen? Hoe werden de in het werk opgenomen bomen geselecteerd?

Tevens wordt kort ingegaan op de evolutie die een aantal bomen hebben ondergaan tussen enerzijds het tijdstip van de laatste uitgave (of in-

dien mogelijk nog vroegere publikaties) en de huidige uitgave.

In een laatste hoofdstuk worden een aantal merkwaardige bomen naderbij bekeken.

De betekenis van bomen voor mensen

De rol die de boom heeft gespeeld en nog steeds speelt in de leefwereld van de mens situeert zich op een tweeledig vlak: het materiële en het psychische. Op het zuiver materiële vlak is het niet moeilijk aan te duiden hoe belangrijk hout, maar daarnaast ook nevenprodukten als hars, schors, vruchten,... zijn voor het comfort van de mens. Het is praktisch onmogelijk een menselijke activiteit aan te duiden, waar de boom niet op een of andere manier tussenkomt of in het verleden is tussengekomen. Hout kent immers enorm veel toepassingen, zowel op het vlak van het louter functionele zoals de woningbouw, de meubelbouw, de scheepsbouw, enz., als op het vlak van het kunstzinnige als materie in de beeldhouwkunst, als grondstof voor het vervaardigen van muziekinstrumenten enz. Alle materiële toepassingsgebieden opnoemen is onbegonnen werk. De rol die de boom in de geschiedenis heeft gespeeld op het geestelijk vlak van de mens is zo niet belangrijker dan toch minstens even belangrijk als het materiële. De eerste mens was op de boom aangewezen voor zijn huisvesting, zijn comfort, zijn voeding, zijn werktuigen,... kortom: voor zijn ganse leven. De boom betekende leven voor hem. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat naast andere levensnoodzakelijke elementen zoals de zon die hem de warmte schonk, de regen die hem water bracht, de bliksem die hem vuur verschafte, de boom een voorwerp van aanbidding werd.

De drang tot aanbidding werd nog versterkt door de ervaring dat de boom een dusdanige levenskracht bezit dat hij jaarlijks succesvol de strijd aanbindt met de dood. Als centrum van belangstelling koos de primitieve mens die boom wiens levenskracht hem meest ontzag inboezemde. In Vlaanderen, met zijn gemengde loofhoutbossen, werd de eik het middelpunt van de aanbidding. Bij de evolutie van natuurgodsdienst tot een polytheïstische cultuur verliest de boom wel zijn status van godheid, doch hij blijft een belangrijke rol vervullen als goddelijk attribuut.

Bij de doorbraak van het Christendom werden de heilige bomen, als symbolen van het polytheïstische geloof, met de grootst mogelijke ijver geveld. Het vernietigen van de symbolen kon echter het oer-geloof niet doorbreken en stilaan werd in plaats van de vernietigingspolitiek gestreefd naar het koppelen van de aanbiddingsplaatsen van het vroegere geloof aan het nieuwe geloof. Dit gegeven legt uit waarom in de nabijheid van veel kappen een boom te vinden is. Steeds bleef binnen in de mens de bewondering levendig voor de levenskracht en de schijnbare onaantastbaarheid voor de dood van de boom. Het is dan ook begrijpelijk dat de mens tijdens periodes, waarop hij wordt belaagd door ziekten en kwalen, op die levenskracht van de boom een beroep blijft doen. Dit uit zich op diverse manieren.

Een aspect zijn de jaarlijks weerkomende processies, waarbij als relikwie een stukje van de boom wordt megedragen. Een andere vorm is de overdracht van het leed door het slaan van spijkers in een stam of het erop aanbrengen van lappen en

kledingstukken. Het geloof in de natuurlijke kracht van bomen vertaalt zich niet alleen in het afsmecken van genezing, maar uit zich ook in het visualiseren in de gedaante van een boom van een bepaalde hoop en verwachting. Hierbij denken wij aan de 'meiboom', de 'lotsboom', de 'kerstboom',...

Ook voor het vereeuwigen van bepaalde belangrijke gebeurtenissen, alsmede het aanduiden van belangrijke plaatsen wordt gebruik gemaakt van bomen. Zo werden bomen geplant bij de onafhankelijkheid (vrijheidsbomen), ter gelegenheid van de onthoofding van de Graven Egmont en Hoorne en werden bomen geplant op plaatsen waar men recht sprak, maakte men gebruik van bomenrijen voor het aanduiden van grenzen en zijn bomen in de loop der tijden als referentiepunt gaan fungeren.

Historische publikaties 'Merkwaardige Bomen'

In het verleden werden in België reeds een aantal werken gepubliceerd waarin 'merkwadige bomen' aan het brede publiek kenbaar werden gemaakt. Als basiswerk in de reeks kan worden aangeduid het in 1924 uitgebrachte werk van J. Chalon met als titel '1134 Arbres remarquables de la Belgique' (Namen, 1924).

Gezien zijn omvang en zijn rijke schat aan 'petites histoires' mag gesproken worden van een quasi volledige inventaris van het merkwadige bomen-patrimonium, met dien verstande dat die volledigheid eerder geldt voor het Waalse dan voor het Vlaamse landgedeelte.

Op basis van het werk van J. Chalon werd in 1978 door het Bestuur Waters en Bossen van het Ministerie van Landbouw een boek uitgegeven onder de titel 'Merkwadige Bomen van België'. Daarin worden 196 bomen aangeduid en besproken.

Is het boek van J. Chalon eerder een literair bomenboek, het werk van het Bestuur van Waters en Bossen hoofdzakelijk een kijkboek.

De bomen opgenomen in de twee voormelde, alsook de bomen die in de huidige publikatie zijn opgenomen, krijgen het predikaat 'merkwadig' met zich mee.

De terechte vraag is: Wat is 'merkwadig'?

Het is zo dat een voorwerp, in casu een boom, om een veelheid van reden merkwadig kan zijn. J. Chalon schrijft, vrij vertaald, dat om als merkwadig te worden bestempeld, een boom dient te verwijzen naar een historische gebeurtenis, dat er een legende dient aan verbonden te zijn of dat hij vanuit topografisch oogpunt zijn belang moet hebben.

Daarnaast stelt hij dat een boom ook merkwadig kan zijn om de volgende redenen. Het is mogelijk dat een boom de aandacht van de bevolking trekt wegens een eigenaardigheid in zijn verschijningsvorm, of wegens zijn zeldzaamheid in de streek.

Tenslotte, maar daarom niet minder belangrijk, zijn merkwadig: die bomen die, door hun omvang, en/of hun bijzondere schoonheid de aandacht van de voorbijgangers trekken.

Merkwadige bomen in Vlaanderen

In de loop van het jaar 1986 werd door de Dienst Groen, Waters en Bossen het initiatief genomen om een bewerkte en aangepaste versie te produceren van het in 1978 verschenen boek 'Merkwadige bomen van België'.

In beginsel werden de werkzaamheden geconcentreerd op de bomen die werden opgenomen in enerzijds het in 1978 verschenen boek en anderzijds het basiswerk van J. Chalon.

Van iedere geregistreeerde boom werd een fiche opgemaakt waarbij de volgende gegevens werden genoteerd:

- lokalisatie/ligging
- eigenaar
- toegankelijkheid voor publiek
- wetenschappelijke naam
- Nederlandse naam
- volksnaam en synoniemen
- aantal bomen en schikking
- afmetingen (omtrek op 1,50 m hoogte, totale hoogte, kroon diameter)
- speciale kenmerken
- vitaliteit
- wettelijke beschikkingen
- diverse opmerkingen.

Nadat de in vorige werken opgenomen bomen werden geregistreeerd, werd het aktieterrein uitgebreid naar andere merkwadige, potentieel merkwadige of in de toekomst merkwadige bomen toe. Uiteindelijk werden er een kleine 600 bomen geregistreeerd.

Vervolgens werden de gegevens ingebracht in de computer waarbij via het systeem DBASE III, een permanent bestand werd aangelegd.

Het is duidelijk dat het opzoekingswerk zich niet mag beperken tot de 600 bomen die op dit moment zijn geregistreeerd. Het aangevangen project is niet eenmalig en beperkt in de tijd, maar zal in de toekomst slechts dan als geslaagd mogen worden beschouwd wanneer de bevoegde diensten de volledigheid als uiteindelijk doel blijven nastreven. In het boek is daarop ingespeeld in de vorm van een ingevoegde fiche waarbij de lezer, en wij hopen een voor het onderwerp geïnteresseerde lezer, wordt verzocht informatie over een of andere merkwadige of semi-merkwadige boom door te spelen aan de Dienst Groen, Waters en bossen. Op die manier wordt een enorme potentiële bron aan informatie aangeboord die moet bijdragen tot het benaderen van de volledigheid in de toekomst.

Enmaal de gegevens ingebracht in de databank diende een selectie te worden gemaakt voor de

publikatie. Een selectie brengt steeds een onvolledigheid met zich mee. Dient men daarnaast te selekteren op een niet kwantificeerbaar begrip als 'merkwadigheid' dan is de keuze des te moeilijker. Als basiskriteria voor de keuze werden de criteria voor merkwadigheid aangenomen geformuleerd door J. Chalon en hierboven reeds vermeld. Naast de voormelde criteria die betrekking hebben op de aard van de boom zelf heeft

De 'Caesarboom' te Lo. De Taxis dankt zijn bijnaam aan de legende, die verhaalt dat Julius Caesar hier ooit zijn paard aan een Taxis vastbond en zich in de schaduw te ruste legde. Deze boom wordt geschat op ca. 200 jaar en kan Caesar dus nooit ontmoet hebben.

de Dienst Groen, Waters en Bossen gemeend een bijkomend maar zeker niet onbelangrijk criterium te moeten inlassen. We spreken hier over het criterium van de standplaats van de boom. Zo zijn in het boek enkel bomen opgenomen die staan in openbare domeinen.

Aan weerszijde van de dreef naar de Sint-Stephanuskerk te Vichte staan deze majestueuze rijen geknotte zomereiken.

Door het invoeren van dit bijkomend criterium kunnen een aantal prachtige exemplaren niet worden gepubliceerd. De regel werd echter ingevoerd als tegemoetkoming ten opzichte van zowel de lezer als de eigenaar. Het boek wordt in grote oplage verspreid zodat een groot aantal geïnteresseerden wordt bereikt. Het is de bedoeling van de dienst dat het boek aanzet tot het actief verkennen van het bomenbestand. Het is dan ook in het belang van de geïnteresseerden dat de voorgestelde bomen probleemloos kunnen worden bekeken.

Anderzijds is het ook zo dat het belangrijk is de privacy van de privé-eigenaar maximaal te waarborgen. Het toetsen van de geregistreerde bomen aan de criteria resulteerde uiteindelijk in een selectie van een 114 bomen, verdeeld over 31 geslachten.

Aan het boek werd in vergelijking tot de voorgaande publikaties een didactisch aspect toegevoegd door bij ieder geslacht een algemeen gedeelte te voorzien waar, naast enkele wetenswaardigheden, ook de kenmerken van het geslacht en indien nodig van de besproken soorten worden aangeduid.

De bespreking van de soorten wordt voorafgegaan door algemene hoofdstukken die volgende onderwerpen behandelen:

- betekenis van bomen voor mensen;
- morfologie-struktuur-soorten.

Tevens wordt in het boek plaats geruimd voor een overzichtskaart en voor een vereenvoudigde determinatietabel die in het de leek-lezer moet mogelijk maken de beschreven geslachten te determineren.

Sommige van de exemplaren die als merkwaardige bomen werden opgenomen in de publikatie van het Bestuur Waters en Bossen werden intussen geveld. Dit is ondermeer het geval met volgende bomen:

- Beuk te Kluisbergen (omtrek '77:5,00 m)

- Beuk te Lennik (omtrek '77:4,52 m)
- Haagbeuk te Maarkedal (omtrek '77:3,22 m)
- Linde te Ninove (omtrek '77:4,95 m).

De exemplaren die wel zijn blijven leven hebben logischerwijze een evolutie ondergaan. Interessant is na te gaan in hoeverre die evolutie kwantificeerbaar is. Het meest objectieve criterium is daarbij de toename van de stamomtrek. Er dient echter te worden opgemerkt dat de vergelijking niet 100% kan opgaan daar de juiste plaats van de opname van de omtrek een enorme invloed heeft op de waarde; 5 cm hoger of lager genomen kan een effect van enkele centimeters ressorteren.

De gegevens zijn echter wel korrekt genoeg om een eerste aanduiding te verkrijgen.

De gemiddelde toename over alle vergelijkbare exemplaren (ongeacht de soort) bedraagt 27 cm over tien jaar. Wanneer we de toename per soort gaan bekijken dan zien we een variatie ontstaan van 10 cm/10 jaar (japanse notenboom, *Aesculus*,...) tot 40 cm/10 jaar (linde). Andere snelle groeiers zijn de beuk (31 cm/10 jaar), de wilg (33 cm/10 jaar) en de tulpenboom (30 cm/10 jaar). In de toekomst kan een periodieke opname van de toename van de omtrek bij vooraf aangeduide en geselecteerde exemplaren een beeld geven over de vitaliteit van dat ene exemplaar en globaal gezien over de vitaliteit van dat ene exemplaar en globaal gezien over de vitaliteit van het bomenbestand.

Enkele merkwaardige bomen

De omvang is één van de criteria die een rol spelen bij het bepalen van de mate van merkwaardig zijn. Het lijkt me dan ook interessant om hier kort de 15 dikste bomen aan te duiden door de Dienst Groen, Waters en Bossen werden geregistreerd.

De vijftien dikste geregistreerde bomen

<i>Castanea sativa</i>	7.50 m
Sint-Andries Brugge - niet toegankelijk	
<i>Salix alba</i>	7.40 m
's Herenelderen - kasteelpark - bereikbaar	
<i>Juglans nigra</i>	7.30 m
Lichtervelde - niet toegankelijk	
<i>Tilia platyphyllos</i>	7.00 m
Oostkamp - Sint-Martinuskerk	
<i>Tilia platyphyllos</i>	7.00 m
Geetbets - opgenomen in de publikatie	
<i>Tilia platyphyllos</i>	6.82 m
Oostkamp - Beernemstraat	
<i>Platanus acerifolia</i>	6.75 m
Sint-Kathelijne-Waver - toegankelijk	
<i>Fagus sylvatica</i> 'Atropurpurea'	6.70 m
Waasmunter - kasteelpark	
<i>Populus canadensis</i>	6.60 m
Zedelgem - kasteeldomein	
<i>Tilia platyphyllos</i>	6.50 m
Massemen - voor kerk	
<i>Quercus robur</i>	6.30 m
Lummen - duizendjarige eik	
<i>Fagus sylvatica</i> 'Atropurpurea'	6.10 m
Everberg - kasteelpark - niet toegankelijk	
<i>Fagus sylvatica</i> 'Atropurpurea'	6.02 m
Kapellen - Heidehof	
<i>Fagus sylvatica</i>	6.00 m
Schilde - Schildehof - toegankelijk	
<i>Sequoiadendron giganteum</i>	5.80 m
Winkelse - niet toegankelijk.	

Een aantal bomen halen hun merkwaardigheid uit de standplaats, uit de legenden die eraan verbonden zijn, uit historische gegevens, enz. Ook

van die exemplaren worden enkele voorbeelden aangeduid met in het kort de vermelding op basis waarvan zij als merkwaardig worden beschouwd (een meer gedetailleerd verhaal vindt u in het boek 'Merkwaardige bomen in Vlaanderen').

- *Caesarboom te Lo (2.80 m)*. Deze klassieker uit de literatuur van de merkwaartige bomen haalt zijn bekendheid uit de legende als zou Julius Caesar tijdens zijn tocht naar Brittanië halt hebben gehouden te Lo. Hij zou er zijn paard hebben vast gebonden aan een Taxusboom en zich in de schaduw van de takken te rusten hebben gelegd. Die boom zou nu nog te bezichtigen zijn aan de Westpoort te Lo.
- *Ons Heeren Boomke te Poperinge (2.95 m)*. De populier die samen met lindes, haagbeuken, meidoorn en sleedoorn het decor vormt omheen een kapel is een duidelijk voorbeeld van een fetisjboom. De plaats is sinds 1600 een bevaartsoord. Inzonderheid koortslijders, maar ook andere zieken komen het Christusbeeld in de kapel aanroepen. Door het aanbrengen van kledingstukken aan de bomen en aan de haag dragen de pelgrims de kwaal over op het beeld om zodoende genezing te bekomen. Er zijn ook sporen van het afsnijden van stukken schors om als amulet meegedragen te worden. Vroeger (nu nog?) trok men zelfs thee van de schors en gaf die ter genezing aan de zieke.

eeuw zou de boom nog drie etages hebben gehad. In 1891 en 1988 werden in standhoudingswerken uitgevoerd. Deze laatste werken kwamen tot stand door de intense samenwerking tussen het Gemeentebestuur van Retie, een privé-ontwerpbureau, het Bestuur van Monumenten en Landschappen en de Dienst Groen, Waters en Bossen. De werken werden gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap.

- *De 'groene tente' te Dudzele (2.18 m)*. Wat ter plaatse de 'groene tente' wordt genoemd is een okkernoot die zich bevindt in de tuin van het Amaat-Vynckehuis te Dudzele-Brugge. Het huis van Amaat-Vynke, in 1876 tot onderpastoor ter plaatse benoemd, werd de ontmoetingsplaats van vele bekennde Vlamingen zoals A. Rodenbach, H. Verriest, F. de Mondt en de latere professor Meuldermans. Vele keren grepen de vergaderingen plaats onder de 'groene tente'.

Tot slot

Het is duidelijk dat een boom meer is of kan zijn dan louter hout. Bomen maken deel uit van het kulturele erfgoed van een volk. Het is dan ook noodzakelijk dat de huidige generatie oog blijft hebben voor de niet louter economische waarde van een boom. Het boek 'Merkwaardige Bomen in Vlaanderen' draagt daartoe bij.

Op het marktplein te Westerio bevindt zich deze grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*), waarvan de kroon in etagevorm is gesnoeid. Het geheel wordt gesteund door ijzerwerk en 32 palen. De stamomtrek bedraagt ruim 4 meter. De hoogte is 13 meter en de onderste etage heeft een doorsnede van 18 meter.

- *Eiken bij het Engelse hof te Molenstede - Groot Asdonk (9 exempl. van 2.58 m tot 3.70 m)*. Eén van de funkties die bomen in de loop van de geschiedenis hebben gespeeld is die van de afbakening van eigendommen. De negen zomereiken werden destijds geplant op de grens van het toenmalige Hertogdom Brabant en het Prinsbisdom Luik.
- *Duizendjarige eik te Lummen (6.30m)*. De duizendjarige eik is een oude gerechtsboom. Onder zijn kruin werden naar Frankische gewoonte rechtszittingen gehouden. Op het einde van de 17e eeuw werden de ter dood veroordeelden naar deze eik gebracht voor het voltrekken van de executie.
- *Linde te Retie*. De linde die zich situeert op het marktplein te Retie is een typisch voorbeeld van een etagelinde. Tot in het begin van de 19e

De democratische prijs waartegen het werk wordt verkocht moet een uitgebreide verspreiding in de hand werken. Zoals reeds is gezegd mag de zoektocht naar het bomenpatrimonium niet ophouden bij deze publikatie. Men kan stellen dat het boek het startsein betekent voor een naar volledigheid strevende inventarisatie.

Met deze doe ik dan ook een oproep om gegevens inzake potentieel merkwaardige bomen door te spelen naar de Dienst Groen, Waters en Bossen. Periodiek kan op basis van de bijkomende gegevens een nieuwe publikatie worden samengesteld.

ir Y. Decuypere

(Landbouwkundig ingenieur Dienst Groen, Waters en Bossenafdeling Groen te Brussel, België)

Adres waar het werk kan worden besteld:
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
A.R.O.L. Bestuur
Landinrichting
Dienst Groen, Waters en Bossen
Markiescomplex
1000 Brussel
BELGIE

Waardevolle oude bomen (31)

De dikste bomen van Amsterdam

In het begin van de 19e eeuw was een deel van Amsterdam nog omsloten door wallen en kon men de stad verlaten via de stadspoorten. Eén daarvan was de Leidsche Poort, een flink vierkant gebouw met vier hoektorentjes en een klokketoren. Een smalle brug met twee ophaalbruggen verbond de stad met het buitengebied. Tussen de Leidsche Poort en enkele herbergen en huisjes aan de Overtoom lag een bosje dat vanzelfsprekend de naam Leidsche Boschje kreeg. In het huidige Leidse Bosje staan nu de twee dikste bomen van Amsterdam.

Amsterdam groeit

Omstreeks 1850 begon de expansie aan deze zijde van de stad, waardoor ook de verkeersstroom toenam. Dit leidde in 1865 tot de aanleg van de Vondelstraat en het bouwen van een nieuwe brug over de Singelgracht (tegenwoordig de Stadhouderskade). Voor de brug was een nieuwe oprit nodig en daarom werd de grond in het Leidse Bosje opgehoogd. Met het gevolg dat de meeste bomen stierven. Er werden wel direct weer nieuwe geplant. Het poortgebouw had geen nut meer en werd afgebroken.

Vele kleine herzieningen van het wegenpatroon in het bosje volgden. Tot in 1925 de zaak grondig werd herzien. De Amsterdamse Gids uit omstreeks 1927 vermeldt het volgende. "Herhaalde-

Een geul van 16 M. breed, 14 M. lang (de afstand naar de nieuwe standplaats) en 1,75 M. diep werd gegraven. Eerst werd onder de eene helft van den boom een vloer geschoven, vervolgens onder de andere, daaronder rollen en daaronder over de geheele lengte van de geul weer een vloer, waarover de boom zich voortbewegen zou. Een ketting werd geslagen om het onderende van den stam en door mannen opgedraaid, terwijl trossen den boom recht op hielden. Met een snelheid van 7 M. per uur reden de twee reuzen naar hun nieuwe standplaats. Terwijl de voorbereidende werkzaamheden ongeveer 2 weken geduurd hadden, was de eigenlijke verplaatsing dus in 2 uur afgelopen."

Honderdertig jaar oud en bijna twee meter dik

De bomen hebben de verplanting overleefd. Zoals we op de foto kunnen zien, waren de platanen al van een flink formaat. Wanneer we de geschiedenis van het Leidse Bosje volgen, dan kunnen de bomen geplant zijn na de grote bomensterfte als gevolg van de ophoging in 1865. Op een afbeelding uit 1895 staan de bomen al in het plantsoen te pronken en zijn dan ongeveer 30 jaar. Bij het verplanten waren de bomen dus zestig jaar. Dat beide bomen, die nu ongeveer 130 jaar zijn, de krachttoer hebben overleefd, is fantastisch. Uit de inventarisatie van monumentale bomen die

Het Leidse Bosje omstreeks
1895

lijk werden in den loop der jaren wijzigingen aangebracht, en tenslotte werd in 1925 de brug nog eens verbreed, breede plantsoenen met een wandelpad aangelegd van de brug tot even voor Parkzicht en tegenover de brug kwam een medaillonvormig plantsoen, waaromheen het verkeer geleid werd."

Ook in die dagen kende men al het probleem van 'in de weg staande' bomen. Bomen die ergens staan, terwijl men daar juist een weg wil aanleggen, want De Amsterdamse Gids gaat verder met: "Een groote moeilijkheid vormden de twee mooie groote platanen, die met de verbetering midden in de rijweg kwamen te staan. Ze dienden 'verrold' te worden, wat op de volgende wijze geschiedde.

in 1988/1989 werd gehouden, bleek dat ze de dikste bomen van Amsterdam zijn. Ze hebben een omtrek van 6 en 5,8 meter (doorsnede van bijna 2 meter) en hebben in verhouding tot de hoogte (ca. 21 meter) een opmerkelijk brede kroon met een doorsnede van 24 meter.

Bedreigingen

Velen van u zijn de bomen vast wel eens gepasseerd, maar u heeft zich het bijzondere aan deze oudjes niet gerealiseerd. Staat u de volgende keer eens stil bij deze bomen en bekijk ze nog eens goed, nu kan het nog. Maar misschien niet lang meer, want de aanslagen op hun leven nemen toe. Gaslekkages hebben de bomen jaren geleden flinke schade toegebracht. Op het ogen-

blik hebben de bomen het zwaar te verduren doordat bouwketen, ten behoeve van de bouw van onder andere het Casino, onder de bomen zijn neergezet. Eén keet heeft onlangs in brand gestaan en een deel van een kruin behoorlijk beschadigd. Binnen niet al te lange tijd zal de volgende beproeving worden ondernomen, als de riolering, die onder de wortels doorloopt, moet worden vervangen. Wanneer ze dat allemaal hebben overleefd, dan volgt misschien de genadeklap. Er zijn namelijk plannen in ontwikkeling om het metronet vanaf station Weesperplein uit te breiden. De tak richting Amsterdam-West zou dan onder het Leidse Bosje door moeten lopen. In de Technische Studie Ondergronds Openbaar Vervoer van het ontwerp verkeer- en vervoerplan Amsterdam 1990 wordt het volgende over de platanen geschreven:

"Het Leidse Bosje

Het tweede traject van variant B1, namelijk via de Boerenwetering heeft ook ernstige gevolgen voor het verkeer. Onder andere is de kruising met het Leidse Bosje een knelpunt. Deze straat is zeer belangrijk voor het tramverkeer, busverkeer, taxi's, hulp- en nooddiensten en bestemmingsverkeer. Afsluiten zal daarom grote gevolgen hebben. Geadviseerd wordt om hier de bouwwerkzaamheden gefaseerd uit te voeren. Door het ruime beschikbare profiel kan in ieder geval het belangrijkste verkeer plaatsvinden, hetgeen wel ten koste gaat van het plantsoen. Bij het werken vanaf maaiveld zullen de monumentale platanen moeten worden gerooid."

De toekomst ziet er somber uit, maar de Bomenstichting zal zich zeker inzetten voor het behoud van deze monumenten.

F.R.M.

Foto van de verplanting van één van de twee platanen. Met een snelheid van 7 meter per uur werd de boom op rollen over de houten viaducts getrokken.

De Gingko, een bijzondere boomsoort

De *Ginkgo biloba* neemt onder de bomen een bijzondere plaats in. Allereerst omdat hij van de familie der *Ginkgoaceae* de enige overlevende soort is. Verder behoort hij evenals alle koniferen tot de afdeling der naaktzadigen, hoewel hij door de bladvorm de indruk wekt, een loofboom te zijn. En tenslotte is hij de enige overlevende van oeroude plantengeslachten, die reeds 280 miljoen jaar geleden op aarde voorkwamen. Het is bekend, dat in het Jura-tijdperk dichte Ginkgo-wouden de aarde bedekten en ook in het Krijt-tijdperk (65 tot 135 miljoen jaar geleden), toen de loofbomen hun intrede deden, namen zij nog een dominerende plaats in. Latere tijden vertonen een achteruitgang en thans treft men de Ginkgo alleen nog aan als solitair in park of tuin.

China, het land van herkomst

Het is bekend, dat boeddhistische monniken op grond van ons onbekende motieven van religieuze verering de boom aanplantten bij hun tempels en kerkhoven. Wellicht hebben wij het hieraan te danken, dat de boom niet geheel is uitgestorven. Ook in China, het land van herkomst, treft men de Ginkgo niet meer in het wild aan. Wel wordt hij aangeplant in het zuiden en oosten van dit land vanwege de eetbare zaden.

Een arts van de Verenigde Oostindische Compagnie, die toegang tot het voor Europeanen gesloten Japan had, beschreef rond 1700 de Ginkgo. De eerste exemplaren kwamen met schepen van de V.O.C. naar Europa. Waarschijnlijk werd de eerste boom tussen 1727 en 1737 in Utrecht geplant. Merkwaardig is, dat de oorspronkelijke naam luidt: Ginkyo. Het Japanse gin = zilver en kyo = abrikoos. De boom dankt deze naam aan het zilverachtige schijnsel op het gele zaad. Dat

de boom later de naam Ginkgo kreeg is het gevolg van een verschrijving.

Onlangs vernam ik, dat er in de D.D.R. een 'Freundeskreis Ginkgo biloba' bestaat, die aan de ene kant van dit 'levende fossiel' studie maakt, maar daarnaast ook de boom tracht te beschermen en in aantal te doen toenemen. In 1982 had men daar 3200 exemplaren geïnventariseerd. Verder verscheen er een boekje met gedichten over deze boomsoort, o.a. van de hand van Goethe.

Eendepootboom

De bladvorm van de Ginkgo doet aan een loofboom denken. Doch wanneer wij de nervatuur bekijken, krijgt men de indruk van aan elkaar ge-

groeide naalden. Het blad lijkt ook op dat van bepaalde varensoorten (*Adiantum* = Venushaar), vandaar de Engelse naam 'Maidenhairtree' (Venushaarboom). Omdat het blad vaak een insnijding vertoont, waardoor als het ware twee lobben ontstaan, ontstond de tweede naam 'biloba' (tweelobbig). De boom ontleent aan de vorm van het blad de soms gebruikte naam 'eendepootboom'. Het blad van fossiele verwanten toont vaak meerdere, soms vrij diepe insnijdingen. In de herfst verkleurt het blad tot bijzonder fraai goudgeel, waarna het wordt afgeworpen. De boom gaat dus kaal de winter in. De Ginkgo is tweehuizig; de vrouwelijke exemplaren hebben een piramidale kroon; bij de mannelijke zijn de takken meer uitgespreid. De mannelijke bloeiwijzen lijken op katjes, terwijl de vrouwelijke bloemen op een as twee eindstandige zaadknoppen dragen. De boom bloeit gelijk met de bladvorming in april/mei. De zaden lijken op kleine, geelgroene pruimen. Geroosterd zijn de zaden eetbaar, het vruchtvlees echter niet; het verspreidt bovendien een onaangename geur. De

zaden waren de pinda's van de oude Chinezen! In ons land wordt de Ginkgo ook wel Japanse notenboom genoemd.

Goede straatboom

De Ginkgo is winterhard en weinig kieskeurig wat betreft de bodem. Ook is hij goed bestand tegen luchtvervuiling. Het is dus niet te verwonderen dat hij als sierboom zeer geliefd is, en hij is in park of tuin dan ook bepaald niet zeldzaam meer. Als straatboom wordt de voorkeur gegeven aan mannelijke exemplaren: de vruchten van de vrouwelijke exemplaren geven op straat een onaangename naam ruikende smeerboel.

De ervaring heeft geleerd, dat in ons land aan de Ginkgo geen fertiele zaden voorkomen. Bij een onderzoek in alle Europese landen is gebleken, dat fertiele zaden alleen in het zuidelijke deel voorkomen. Wellicht is het klimaat hier van invloed: ook de wijze van bestuiven kan een rol spelen.

J.J.C.

Boekbesprekingen

Bomen

Bomen
beschrijvingen van de
Europese boomsoorten;
met meer dan 1000
afbeeldingen in kleur.
C.J. Humphries, J.R. Press,
D.A. Sutton
oorspronkelijke titel
Nederlandse uitg.: Elseviers
Nieuwe Bomengids
320 bladzijden, gebonden
ISBN 90-5210-023-3
prijs f 39,50
Het boekje is bij de
Bomenstichting te bestellen
(verzendkosten f 6,-)

Dit is een tweede druk van een boek dat in een eerder nummer van Bomennieuws al eens aan de orde is geweest. Een deel van de toen verwoorde

kritiek is bij deze druk ook nog van toepassing. De inleidende hoofdstukken zijn wat kort voor degenen die wat dieper op de stof willen ingaan, terwijl de determinatietabel voor winterkenmerken nog steeds ontbreekt.

De illustraties en aquarellen zien er schitterend uit. Het bezwaar van dit soort illustraties is dat sommige details een door de kunstenaar geïnterpreteerde werkelijkheid weergeven; een gevaar dat bij foto's veel minder groot is.

Ook is het jammer dat er bij de goede beschrijvingen van de boomsoorten geen aandacht is besteed aan bijzonderheden als groeiplaatsomstandigheden en/of gevoeligheid voor ziekten en aantastingen.

Met name voor de liefhebber die een eerste indruk wil opdoen van de meeste in Europa voorkomende al of niet inheemse boomsoorten, is dit boekje een waardevol bezit.

Maarten Ridderbos
medewerker secretariaat Bomenstichting

De Nationale Tuinengids

De Nationale Tuinengids
Wim van Beek
120 bladzijden
zwart/wit afbeeldingen
ISBN 90 257 2279 2/NOGLI
411
2e druk 1990
uitg. J.H. Gottmer
Prijs: f 25,-

Zojuist verscheen de tweede uitgave van de Nationale Tuinengids, samengesteld door W. van Beek. Het is een prima hanteerbaar boekje, zowel wat maat als wat inhoud betreft.

Uit de inhoudsopgave wordt direkt duidelijk dat de tuinen per provincie zijn aangegeven. Weet men bijvoorbeeld alleen een naam van een tuin ergens in Nederland, dan is er een lijst van tuinen met daarachter vermeld de plaatsnaam en de eerste letter van de provincie. Per provincie is er dan een getekend kaartje waar de tuinen op aangegeven staan. Heel praktisch en overzichtelijk. De afbeeldingen zijn in zwart/wit druk, waarvan enkele oude houtsneden. Duidelijk wordt hoe rijk Nederland is aan tuintypen, zoals vermeld in het overzicht. In dit overzicht staan bijvoorbeeld niet alleen de paleistuin van het Loo vermeld en de coniferentuin in Bosch en Duin, maar ook een aantal monumentale bomen, zoals de linden in

Sambeek en Overberg en de eik in Beilen. Ook de geadopteerde boom in Amerongen staat erin.

Bij de beschrijving van de tuin wordt interessante achtergrondinformatie gegeven, zoals bijvoorbeeld bij de Hortus Botanicus in Amsterdam: "De Amsterdamse hortus is een gangmaker van de koffiekultuur geweest".

Het niet compleet zijn is altijd een groot probleem bij dit soort uitgaven. De tuin rond het Rijksmuseum in Amsterdam staat niet in de gids vermeld en de tuin met spoorberm-flora bij het Spoorwegmuseum in Utrecht evenmin. Maar dat kan ook haast niet want de laatstgenoemde is zojuist geopend. Voor tuinliefhebbers is dit boekje even noodzakelijk als een telefoonboek voor iedereen. De prijs is geen belemmering.

L. Sonnega-Oosterhoff
medewerkster secretariaat Bomenstichting

Stadsbomen Vademecum

Voorlichtingsboekwerk in drie delen over planning, aanleg en verzorging van stadsbomen

Het Consulentenschap in Algemene Dienst voor het Stedelijk Groen (CAD-SG) heeft het uitstekende initiatief genomen, een vademecum over stadsbomen te gaan uitgeven. Dit initiatief werd direct ondersteund door diverse organisaties, die elk een vertegenwoordiger afvaardigden naar een begeleidingscommissie.

Diverse personen uit deze begeleidingscommissie vormden eerder de redactiecommissie van 'Stadsbomen van Acer tot Zelkova', wat natuurlijk diverse voordelen met zich meebrengt.

Het resultaat zal binnenkort zichtbaar worden in het eerste van de drie delen van het vademecum. Het Stadsbomen Vademecum is een gezamenlijke uitgave van het CAD-SG en de Praktijkschool Arnhem.

Doelstelling

De hoofddoelstelling van het Stadsbomen Vademecum is het toegankelijk maken van informatie op het gebied van planning, aanleg en verzorging van bomen in bebouwd gebied.

Deze informatie kan worden gebruikt bij ontwerp, voorbereiding en uitvoering van werkzaamheden met en rond bomen in stad en dorp. In het vademecum wordt informatie gebundeld die nu verspreid aanwezig is en voor de praktijk vaak moeilijk of niet toegankelijk is.

Doelgroep

Het vademecum is bedoeld voor mensen werkzaam binnen het stedelijk groen. Hierbij valt te denken aan hoofden, ontwerpers, werkvoorbereiders, opzichters en uitvoerders van gemeentelijke plantsoenendiensten en aan particuliere groenvoorzieners (hoveniers), hoofden gemeentewerken en civieltechnici.

Tevens zal het ongetwijfeld als leerboek in gebruik worden genomen in het 'groene onderwijs', als voorbereiding op een functie zoals hierboven genoemd.

Het boek bevat daarnaast bruikbare informatie voor iedereen die te maken heeft met planning, inrichting en beheer van de openbare ruimte en met de daar aanwezige bomen.

Inhoud

Het boekwerk is een vertaling van kennis, onderzoeksresultaten en praktijkervaringen in praktische informatie.

Het Stadsbomen Vademecum omvat drie delen.

Deel I behandelt Beleid en Planvorming en richt zich vooral op het plandrieluk bomenstructuurplan, -beheersplan en -werkplan. Daarnaast is er aandacht voor de beleidsmatige kant van bijvoorbeeld het uitbestedingsvraagstuk, veiligheid, particuliere bomen, subsidies, onderzoek, onderwijs en voorlichting.

De delen II en III zullen in de loop van 1991 en/of 1992 uitkomen en achtereenvolgens Voorbereiding en Aanplant (deel II) en Verzorging (deel III) uitgebreid en volledig behandelen.

Het vademecum omvat dus het totale aandachtsveld rond de stadsboom.

De tekst van het vademecum is geschreven op MBO-niveau. Het gaat erom, praktische informatie in bruikbare vorm te leveren. Er is dus geen sprake van (wetenschappelijke) beschouwingen.

Begeleidingscommissie

Ter ondersteuning van het project is er een begeleidingscommissie, waarin mensen zitting hebben uit onderwijs, onderzoek, praktijk en Bomenstichting. Voorzitter van de commissie is de Consulente Stedelijk Groen van de Directie Bos- en Landschapsbouw van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. De samenstelling van de commissie is als volgt:

- *ir. W.J. Bosch* - CAD Stedelijk Groen (voorzitter), Wageningen
- *mevr. ir. M. ten Cate-van Elstrand* - Bomenstichting Utrecht
- *R.G.M. Brockhoff* - Praktijkschool Arnhem
- *ing. G.H.J. v. Beurden* - Directeur Gemeentewerken Denekamp (namens het NIDIG-Vereniging van Directeuren Gemeentewerken)
- *ing. H.J. Dekkers* - Rayonchef afd. Groen en Begraafplaatsen, Milieudienst Enschede (namens de VHB-Vereniging van Hoofden Beplantingen)
- *ir. J. Kopinga* - De Dorschkamp, Wageningen
- *ir. J. Atsma* - Schrijver/eindredacteur vademecum

Bestelwijze

Het 'Stadsbomen Vademecum' verschijnt medio oktober 1990. De prijs van deel I bedraagt f49,- per exemplaar, exclusief verzendkosten. Een folder met uitgebreide informatie en bestelformulieren kunnen worden aangevraagd bij het CAD-SG.

Postbus 162
6700 AD WAGENINGEN
Tel.: 08370-95301

Zorg voor ons bos

Drie dagen lang vindt in het park Berg en Bos te Apeldoorn de manifestatie voor bosbouw en groenbeheer 'Zorg voor ons Bos' plaats. Minister Braks van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij opent donderdag 27 september officieel de poorten van de grootste manifestatie op dit gebied, die ooit in ons land is gehouden. Alle aspecten van het gebruik en beheer van bossen en beplantingen zullen aan de orde komen.

De eerste twee dagen zijn bestemd voor de vakwereld. De laatste dag, zaterdag, is het terrein opengesteld voor het publiek. Op deze dag wordt ook de jaarlijks terugkerende 'Open Dag Hout' georganiseerd.

Vakbeurs en demonstraties

Centraal staat de vakbeurs, waar met demonstra-

ZORG VOOR ONS BOS

**BEWIJS
VAN
GRATIS
TOEGANG**

(1 persoon)

Deze kaart afgeven aan de kassa

Deze kaart wordt u aangeboden door:

bomenstichting

Donkerstraat 17
3511 KB Utrecht

ties en exposities, een volledig overzicht wordt gegeven van het werken in de groene sector. Diverse firma's zullen hun machines demonstreren. In de overdekte expositieruimten zullen zij zichzelf, hun diensten en hun produkten presenteren. Ook tal van niet-commerciële organisaties, waaronder de Bomenstichting, zullen aanwezig zijn.

Symposia

Op 27 en op 28 september wordt er een symposium georganiseerd. Het eerste gaat over 'Bos en het mechanisme van vraag en aanbod.' Centraal staan de drie produkten die het bos voortbrengt: hout, natuur en recreatiemogelijkheden. Het tweede symposium gaat over de bosarbeid. Ter plaatse zal de uitslag van een groot onderzoek naar de kwaliteit van de vellingsarbeid bekend

worden gemaakt. Sprekers zullen zijn: W.Gusslinko, N.R.C. Handelsblad; P.van Wijnen, Noordbrabants Landschap; P.A.C. Beelaerts van Blokland, commissaris van de koningin in Utrecht; H.D.Ligtenberg, Voedingsbond FNV; L.Schaap, Staatsbosbeheer; J.J.L. Sluijsmans, De Dorschkamp; H.Luijpen, Alg. Ver. Inlands Hout; M.M.G.R.Bol, Landbouwniversiteit; J.van den Bos, De Dorschkamp.

De beide symposia duren enkele uren, zodat de deelnemer de gelegenheid heeft de exposities op het terrein te bezichtigen.

Publieksdag

De publieksdag zal een aangepast programma hebben. De beurs 'Open Dag Hout' vindt plaats en er worden verschillende wedstrijden gehouden onder werknemers uit de bosbouw, rondhoutsector en de boomverzorging. Ter opluistering treedt een groot aantal artiesten op met als bekendste naam Lee Towers. Kinderen kunnen een ritje op een olifant maken. En uiteraard is ook voor diverse eet- en drinkgelegenheden gezorgd.

De 'Open Dag Hout' wordt voor het veertiende achtereenvolgende jaar georganiseerd. De doelstelling van deze manifestatie is het kweken van bewustwording voor hout, bomen en bossen in zoveel mogelijk aspecten. Daarbij worden zaken gepresenteerd die doorgaans niet op beurzen en exposities worden getoond, bijeengebracht door ca. 200 houthobbyisten, ambachtslieden, houtkunstenaars, instellingen en verenigingen. Te zien zijn onder meer: muziekinstrumenten, meubelen, sculpturen, speelgoed, houtsoortenverzamelingen en postzegel-themaverzamelingen.

Openingstijden

'Zorg voor ons bos' is van 27 tot en met 29 september open vanaf 10.00 uur; zaterdag 29 september eindigt de manifestatie om 18.00 uur.

'Open Dag Hout' is geopend op zaterdag 29 september van 10.00 tot 18.00 uur

De toegangsprijs is f5,- voor volwassenen en f2,50 voor kinderen tot 13 jaar.

Agenda

22 en 23 september

Natuur- en Milieumarkt op Schaap en Burgh Natuurmonumenten houdt open huis op het landgoed Schaap en Burg te 's-Graveland, tevens presenteren vele natuur- en milieuorganisaties zich. De dagen worden georganiseerd in het kader van de Week van het Landschap (22 - 30 september), dat als thema 'dieren in het landschap' heeft.

De markt is op beide dagen geopend van de 10.30 - 17.00 uur. De toegang is gratis.

27 t/m 29 september

Manifestatie voor de bosbouw en groenvoorziening

Plaats: Park Berg en Bos te Apeldoorn

Openingstijden: 10.00 - 18.00 uur

Toegangsprijs: f 5,- voor volwassenen en f 2,50 voor kinderen tot en met 12 jaar

Zie voor meer informatie elders in dit nummer

8 t/m 11 oktober

Beurs Groen '90

Vakbeurs voor Tuin, Park en Recreatie

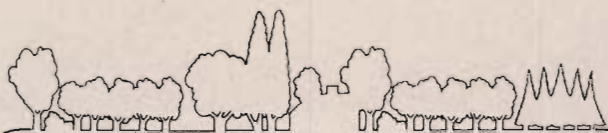
Plaats: Jaarbeurs te Utrecht

Openingstijden: 9.00 - 17.00 uur

bomen stichting

20 JAAR

boomkwekerij hoveniersbedrijf

GROENCENTRUM J TONSEL

HORLOSEWEG 10 - 12, 3845 LA HARDERWIJK

Tel.: 03417-59614

VOOR AANLEG EN ONDERHOUD VAN:

- * Plantsoenen, openbaar groen
- * Gazons en sportvelden
- * Windsingels, erfbeplantingen
- * Recreatie-terreinen
- * Bedrijfs- en industriebeplantingen
- * Wegbermen en ruwgrasterreinen

VOOR LEVERING VAN:

- * Park- en laanbomen
- * Eiken in vele soorten en variëteiten
- * Zware solitairbeplanting
- * Sierheesters, rozen
- * Coniferen en heesters
- * Bos- en haagplantsoenen

VERZORGING VAN:

- * Dunning- en veiligingswerkzaamheden
- * Houtaankoop
- * Alle voorkomende plantwerkzaamheden
- * Verzorgen en adviseren van subsidieaanvragen
- * Wildafweervoorzieningen
- * Inventarisatie/beheersplannen

STICOMFORT- WAXKLEDING

**WATERDICHt en
toch ADEMEND**

- Een klassiek Engels product, exclusief voor Stierman-Soest vervaardigd.
- Sterk, geeft niet af, veel ruime zakken, comfortabele warme voering, hoge ruime corduroy kraag, geen naden op de schouders.
- Diverse modellen en lengtes, bodywarmer, hoedje, broeken, leggings.

Vraag informatie bij:

STIERMAN-SOEST

Postbus 184, 3760 AD Soest, de Beaufortlaan 24, 3768 MJ Soest.
Telefoon 02155-10272*. Fax 02155-19282. Telex 43434 stier nl.

**COPIJN UTRECHT
ITS B.V.**

Handelsonderneming

Verkoop boomverzorgings- en
tuinmaterialen, organische
meststoffen, biologische
gewasbeschermingsmiddelen.

Tel. 030 - 61 08 08 Fax 030 - 61 21 40
Postbus 9177, 3506 GD UTRECHT
Gageldijk 4 F

Beludrain systeem

Om een goede luchtinfiltratie onder verharding mogelijk te maken, is een doorlopende horizontale ENKADRAIN onder het zandcunet te bouwen, die zijdelings onder de verharding uitsteekt.

Afhankelijk van de grootte van de boom is de drainplaat aan te passen.

Hierdoor kan afsterven van de oppervlakkige bewortelingslaag vermeden worden.

BON voor aanvraag documentatie

instelling/bedrijf:

BN

T.a.v. _____

Adres: _____

Plaats: _____

Deze bon opsturen naar:

Copijn Utrecht I.T.S. bv, Postbus 9177, 3506 GD Utrecht

Pius Floris

BOOMVERZORGING

Baardenstraat 17
5262 GD Vught
073 - 56 72 35

VOOR EEN FLORISSANT BOMENBESTAND

ton van den oever bv

boomkwekerijen

Bomen

gangbare sortiment uit de volle grond
nieuwe introducties
cultuurvariëteiten op eigen wortel!
Ton-Bomen

Levering door hele land:

bomen
bosplantsoen
heesters
coniferen
rozen
vaste planten

Rijksweg 13, 5076 PB Haaren (NBr.)
tel. 04117 - 1771/1535
telefax 04117 - 1585

Europaweg 18-20, 7742 PN Coevorden
tel. 05240 - 17280
telefax 05240 - 16099

DE NATIONALE BOMENBANK

Een boom: voor de meeste mensen het herkenbaarste stukje groen;
een stukje natuur in de stad: daar doet u toch álles aan!
De Nationale Bomenbank helpt u daarbij.....

VERPLANTEN, EEN SPECIALITEIT VAN DE NBB

EEN OUDE BOOM,
EEN NIEUWE KANS

De Nationale Bomenbank BV
reeds 20 jaar een bekend
begrip voor hen die dagelijks met
bomen werken.
Allround op het gebied van de
boomverzorging.

Maak eens een geheel vrijblijvende
afpraak, onze mensen staan U
graag te woord.

NATIONALE BOMENBANK BV
TEL. 01840 - 33432
POSTBUS 37 - 3360 AA SLIEDRECHT

UW BOMEN ZIJN HET WAARD